

Зарарни ихтиёрий қоплаш жавобгарга енгиллик беради

Аввало шуни айтиш керакки, амалдаги қонунларимиз талабига кўра, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсиздир. Фуқаролар ўз ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишда бошқа шахсларнинг, давлат ва жамиятнинг қонуний манфаатлари, ҳуқуқ ва эркинликларига путур етказмаслиги шарт. Шу маънода Жиноят кодексининг асосий принципларидан ҳисобланган жавобгарликнинг муқаррарлиги принципи, энг аввало, етказилган моддий ва маънавий зарарни бартараф этишга хизмат қилади.

Одатда, моддий зарар мулкнинг дастлабки ҳолатига нисбатан камайиши, ўзгариши, йўқ бўлиб кетиши каби омиллар билан изоҳланади. Жиноят-процессуал кодексининг бешинчи бўлимида жиноят натижасида етказилган мулкӣ зиённи қоплаш масаласи батафсил ёритилган.

Шунингдек, Олий суд Пленумининг 1998 йил 11 сентябрдаги **"Жиноий ҳаракатлар оқибатида етказилган моддий зарарни қоплаш масаласига доир суд амалиёти тўғрисида"**ги қарорида моддий зарар юзасидан, 2000 йил 28 апрелдаги **"Маънавий зарарни қоплаш ҳақидаги қонунларни қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида"**ги қарорида маънавий зарар хусусида судларга батафсил тушунтириш ва раҳбарий кўрсатмалар берилган.

Моддий зарар етказилишига олиб келган жиноятлар учун жазонинг муқаррарлиги тамойилининг амал қилиши ўз ўрнида моддий зарарнинг қопланишини таъминлашга замин яратади. Ўз навбатида, айбдор шахс томонидан моддий зарарнинг ихтиёрий равишда қопланиши жазонинг енгиллаштирилишига ёки бутунлай жавобгарликдан ёхуд жазодан озод бўлишига асос бўлади.

Олий суд Пленумининг 2004 йил 21 майдаги **"Жазоларни либераллаштириш тўғрисидаги қонунни иқтисодиёт соҳасидаги жиноятларга нисбатан қўллашнинг айрим масалалари ҳақида"**ги қарорида судлар иқтисодиёт соҳасидаги жиноятга оид ишлар бўйича зарарни қисман қоплаган шахсларга нисбатан жазо тайинлашда Жиноят кодексининг 57-моддасини қўллаш масаласини муҳокама этиши, жумладан, жиноят натижасида етказилган зарар суммасининг камида ярми айбдор томонидан қопланиши жазони жиддий камайтирувчи ҳолат, деб топилиши ҳақида раҳбарий тушунтиришлар берилган.

Суд амалиётида мазкур қонунларнинг қўлланилиши таҳлил қилинганида, биргина жиноят ишлари бўйича Андижон туман суди томонидан 2013-2014 йиллар мобайнида кўрилган жиноят ишлари

бўйича умумий ҳисобда 3 миллиард 175 миллион сўмдан ортиқ миқдорда моддий зарар қопланганлиги муносабати билан 101 нафар шахсга нисбатан озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазо тайинланган.

Шу ўринда мисолларга эътибор қаратадиган бўлсак, андижонлик Шавкат Абдуллаев ва Муҳсинбек Абдумаликов (исм-шарифлар ўзгартирилган)лар ҳам ҳалолликни эмас, қинғирликни, сохталикни ўзларига эп билишди. Очiqроқ айтганда, Шавкат Абдуллаев "Андижон ҳудудий электр тармоқлари" очiq акциядорлик жамиятининг ускуналарни таъмирлаш устахонасида уста ва таъминот бўлимида муҳандис вазифасида фаолият юритиши давомида жиноий қилмишга қўл урди. У акциядорлик жамиятнинг мансабдор шахслари билан олдиндан ўзаро тил бириктириб, "Импульс инвест" масъулияти чекланган жамияти ўртасида тузилган шартнома ва ҳужжатларга сохта маълумотлар киритиш йўли билан қалбакилаштиради. Натижада ҳақиқий қиймати 118 223 107 сўм бўлган маҳсулотларни "Андижон ҳудудий электр тармоқлари очiq акциядорлик жамиятига 190 464 800 сўмга, яъни 72 241 963 сўм қиммат нархда сотишга эришиб, ўзганинг жуда кўп миқдордаги мулкани уюшган гуруҳ манфаатларида ўзлаштириш йўли билан талон-торож қилади.

Шундан сўнг Шавкат Абдуллаев жиноий ҳаракатларини яна давом эттириб, "Тикувчи сеҳри" масъулияти чекланган жамияти раҳбари вазифасини бажарувчи Муҳсинбек Абдумаликовни ўзига ҳамтовоқ қилиб олади.

У Муҳсинбек Абдумаликов ҳамда "Андижон ҳудудий электр тармоқлари" очiq акциядорлик жамияти мансабдор шахслари билан такроран жиноий тил бириктириб, икки жамият ўртасида тузилган ҳужжатларга сохта маълумотлар киритиш йўли билан қалбакилаштириб, ҳақиқий қиймати 44 766 627 сўм бўлган товарларни "Андижон ҳудудий электр тармоқлари" очiq акциядорлик жамиятига 85 397 000 сўмга, яъни 40 630 373 сўм қиммат нархда ўтказди.

Бу ҳали ҳаммаси эмас. Муҳсинбек Абдумаликов "Алмаз фйз" масъулияти чекланган жамиятида раҳбар вазифасида фаолият юритган даврда, мансаб мавқеидан такроран жиноий мақсадда фойдаланади. "Алмаз фйз" масъулияти чекланган жамияти билан "Андижон ҳудудий электр тармоқлари" очiq акциядорлик жамияти ўртасида тузилган шартномалар ва ҳисобварақларга такроран сохта маълумотлар киритиш йўли билан ҳақиқий қиймати 18 975 568 сўм бўлган товарларни "Андижон ҳудудий электр тармоқлари" очiq

акциядорлик жамиятига 29 706 000 сўмга ўтказиб, катта миқдордаги маблағни такроран ўзлаштириш йўли билан талон-торож қилади.

Суд Шавкат Абдуллаев ва Муҳсинбек Абдумаликовга нисбатан жазо тайинлашда уларнинг айбига иқдорлиги, қилишдан пушаймонлиги, фарзандлари борлиги, жиноят оқибатида етказилган зарар тўлиқ қопланганини эътиборга олиб, озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазо тайинлади. Хусусан, уларга Жиноят кодексининг 45-моддасини қўллаб, икки йилга муайян ҳуқуқдан, яъни мансабдорлик ва моддий жавобгарлик белгиланган вазифаларда ишлаш ҳуқуқидан маҳрум қилган ҳолда жарима жазоси тайинлашни лозим, деб топди. Бу, ўз навбатида, икки оила бошлиғининг фарзандлари бағрига қайтишига, оиласи даврасида ҳалол меҳнат билан шуғулланиш имконини яратгани билан аҳамиятлидир.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш жоизки, моддий зарарнинг ихтиёрий равишда қопланиши жиноий қилмиш натижасида моддий зарар кўрган корхона, ташкилотлар ҳамда фуқароларнинг қонуний манфаатини таъминлабгина қолмай, тарафлар ўртасида юзага келган низоларни тинч йўл билан бартараф этиш ҳамда айбдорни ўз оиласи ва жамиятдан ажратмаган ҳолда ахлоқан қайта тарбиялашнинг муҳим воситасидир. Бу, ўз навбатида, юртимизда инсонпарварлик ва қонун устуворлиги тамойилларига тўлиқ риоя этилаётганининг ёрқин далолатидир.

Носиржон РАСУЛОВ, жиноят ишлари бўйича Андижон туман судининг раиси